

EKONOMİK COĞRAFYA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

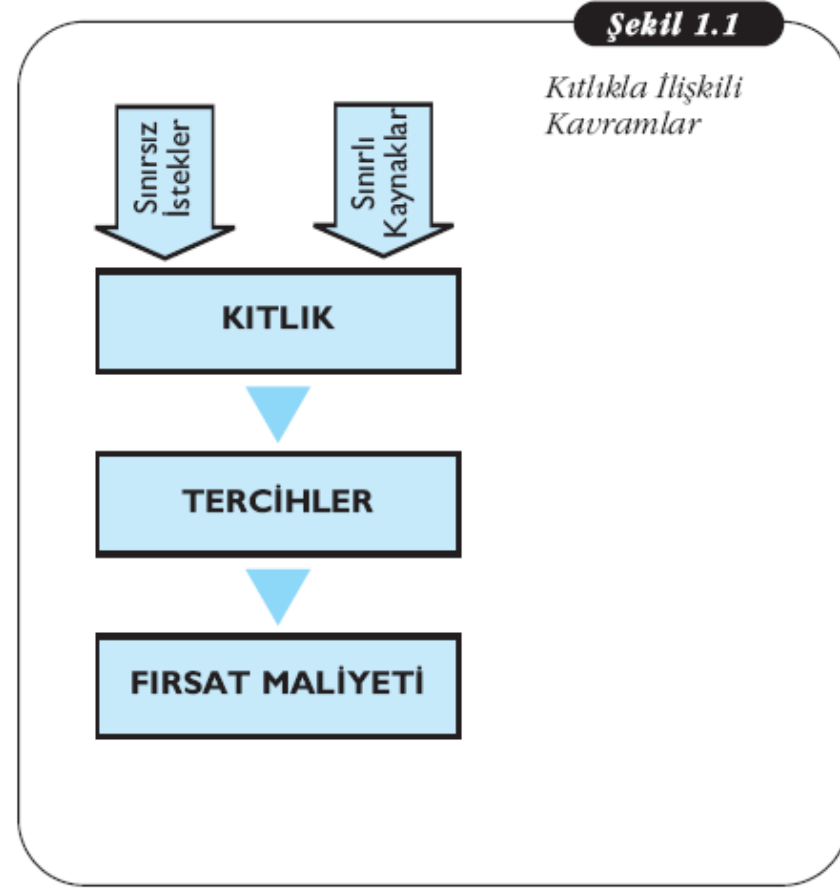

TEMEL İKTİSADİ KAVRAMLAR: MAL ve HİZMET

- **Dersin İçeriği**
- Temel İktisadi Kavramlar
- Mal ve hizmet
 - Malların sınıflandırılması
 - Nihai Mallar, Aramalı ve Katma Değer
- Hizmet
 - Sektörlere göre Mal ve hizmetler

Temel İktisadi Kavramlar

- **Kıtlık:** Yoksul ya da zengin tüm toplumların karşılaşılabileceği temel iktisadi bir sorundur. Her isteğimizi tatmin etmek için her şeyden yeterli miktarda elde edemeyeceğimizi ifade eder. Kıtlık bizi tercih yapmaya zorlayabilir.
- **Fırsat Maliyeti:** Bir tercih yaptığımız zaman, vazgeçtiğimiz en değerli alternatif, fırsat maliyetidir.
- **İstek;** tatmin edilmediği zaman acı ve üzüntü, karşılandığı zaman haz veren duygulardır. İsteğin iktisadi nitelik taşıması için mal ve hizmetler kullanılarak karşılanması gerekir. Gelir sınırsız iken tatmin edilmek istenen duygu
- **İhtiyaç:** Sınırlı gelire tatmin edilmek istenen duygu

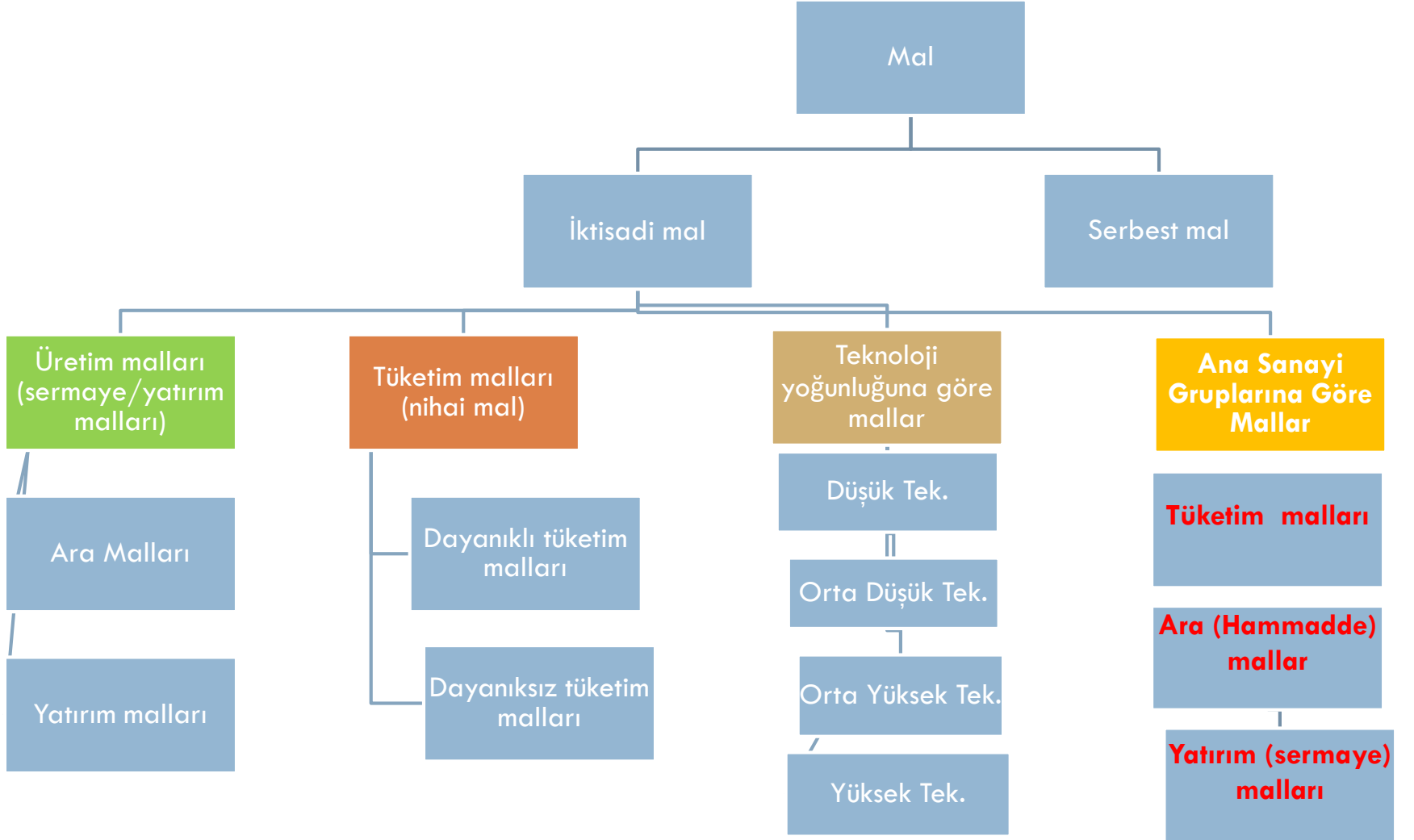
Temel İktisadi Kavramlar

- **Fayda**; isteklerin karşılanması sonucunda elde edilen doyumdur. Faydanın yaratılması için tüketimin gerçekleşmesi yeterlidir. Bir malın tüketiminden elde edilen doyum. Su içmek. İktisatta fayda sübjektif yani bireye göre değişir. Uyuşturucu kullanmaktan elde edilen fayda gibi.
- **Tüketim**, Mal ve hizmetlerin fayda yaratmak için isteklerin tatmin edilmesinde doğrudan kullanılmasına tüketim denir.
- **Tüketici**: mal ve hizmetleri kullanan insanlar.
- **Üretim**, üretim faktörlerini bir araya getirerek fayda yaratma faaliyetine verilen addır.
- Tüketim üretimi harekete geçiren temel güdüdür. Ancak ürün geliştirme çabaları da kuşkusuz tüketimi uyarır.
- **Fiyat**: Mal ve hizmetin standart para birimi cinsinden değeri.

Mal ve hizmet

- İsteklerin karşılanmasında kullanılan *iktisadi ürünler veya nesnelere* **mallar ve hizmetlerdir.**
- **İktisatta «MAL»** deyimi, mallar ve hizmetleri tümüyle temsil etmek üzere de kullanılır. Mal=mal ve hizmet demektir.
- Mal ile hizmet arasındaki fark, malın stoklanması fakat hizmetin stoklanamamasıdır. Bir başka fark ise malı başkasına devredebiliriz fakat hizmet başkasına devredilemez, hizmet verildiği anda biter.
- **Mal:** Bireylerin tatmin veya mutluluk elde ettiği tüm nesnelere
- Mallar, öncelikle **iktisadi** ve **serbest** mallar olarak ikiye ayrılır:
- **İktisadi mallar:** çaba harcanarak üretilir ve belirli bir bedel ödenerek elde edilir.
 - Ör: Ekmek, telefon...
- **Serbest mallar:** Doğada her istendiğinde bulunur ve bedel ödenmeden elde edilir.
 - Ör: Hava, denizdeyken su...
- Bir malın serbest veya iktisadi olması duruma göre değişebilir.
- Ör: çölde su, kıt olduğundan iktisadi mal olabilir. Deniz altında hava, iktisadi bir mal olur.

Malların sınıflandırılması

Tüketim (nihai) malı ve Üretim (sermaye/yatırım) malı

- **İktisadi mallar** ikiye ayrılır:
- **Tüketim (nihai) malı:** Tüketici ihtiyacını karşılayan mal. Gıda, elbise...
 - **Dayanıksız tüketim malları:** fayda sağladığı andan itibaren yok olan, bir kere kullanılan mal. Ekmek, peynir.
 - **Dayanıklı tüketim malları:** istekleri karşılarken yok olmayan ve en az 3 yıl veya daha fazla kullanılabilen mal, . Beyaz eşya, otomobil.
- **Üretim (sermaye/yatırım) malı:** diğer üretim ya da tüketim mallarının üretiminde kullanılan mal. Otomobil üretiminde kullanılan robot, üniversite laboratuardaki bilgisayar. Üretim malları aslında yatırım malları ile ara mallarının toplamıdır.
 - **Ara (Hammadde ve yarı mamül) Mal:** Bir üretim sürecinde başka bir malın üretilmesi için kullanılan maldır. Bazı üretim malları üretim sürecinde fiziksel olarak bir başka mala dönüşürler. Bu tip üretim mallarına, ara mal veya yarı mamül mal denir. Ör: elektrik fırında kullanılıyor ve bu elektrik sayesinde ekmek yapıyorsak burada ki elektrik ara mal oluyor.
 - Ör: elektrik, çimento, demir-çelik ürünleri
 - **Yatırım (sermaye) Malı:** Yeni bir imalatta bulunmak veya yeniden imal edilmek üzere imalatçılara satılan malzeme, teçhizat ve makinalardır. Bazı üretim malları üretim sürecinde fiziksel olarak bir başka mala dönüşmezler veya kısacası yok olmazlar. Bu tip üretim mallarına, yatırım malları-sermaye malları denir.
 - Ör: robot, makine
- Sözelimi “Domates **nihai mal** mıdır, yoksa **ara malı** mıdır?” sorusu hatalıdır. Çünkü kullanım yeri konusunda bilgi eksikliği vardır. Eğer domates salça üretiminde kullanılacaksa, bir girdi ve **ara malıdır**. Eğer sofralık olarak, doğrudan tüketiciye sunulacaksa, **nihai maldır**. O halde malın adından çok kullanım yeri nihai mal veya ara malı olup olmadığını belirlemektedir.

İmalat sanayii üç alt türde **mal** üreten sanayilerden oluşur:

□ 1- Tüketim Malları Üreten Sanayiler

Bu imalat sanayii dalı genellikle; *gıda sanayii, içki sanayii, tütün ve tütün mamulleri sanayii, dokuma ve giyim sanayii* ile dayanıksız tüketim malları üreten sanayileri kapsar.

□ 2- Ara Malı Üreten Sanayiler

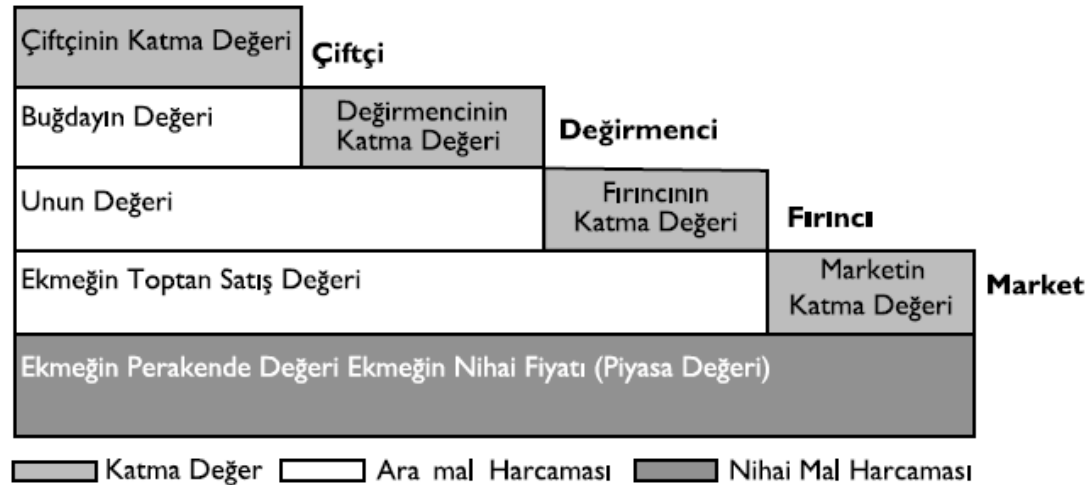
Ara malları sanayi dalı; *orman, kağıt, basım, deri ve deri mamulleri, lastik, plastik, kimya, petrokimya, petrol, gübre, çimento, pişmiş kil ve çimentodan gereçler, cam, seramik, demir ve çelik ile demir dışı metaller* sanayilerini kapsar.

□ 3- Yatırım Malları Üreten Sanayiler

Bu imalat sanayi dalı da; *madeni eşya, elektriksiz makinalar imalat, tarım alet ve makinaları imalat, optik donatımı imalat, elektrikli makinalar imalat, kara ve demiryolu taşıtları imalat, elektronik, gemi ve uçak* sanayii dallarını kapsar.

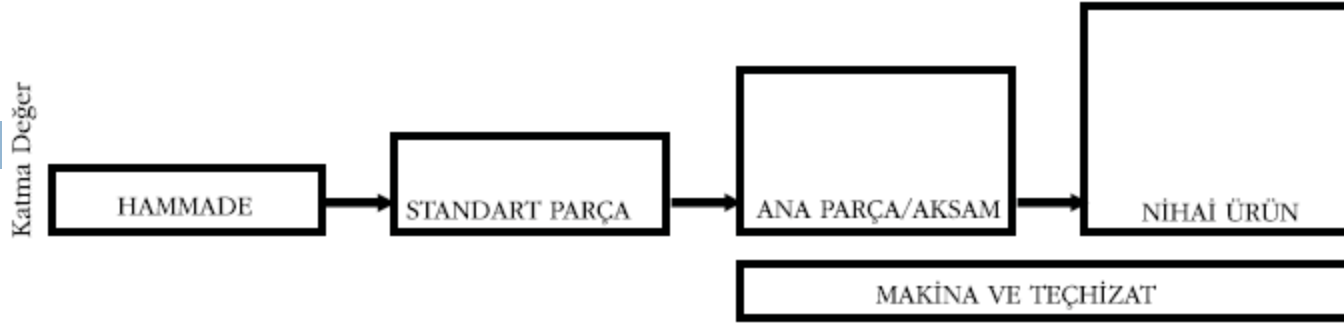
Nihai Mallar, Aramalı ve Katma Değer

- Örneğin marketten aldığımız ekmeğin değerini hesaba katmakla değirmenciye satılan buğdayın, fırıncıya satılan unun, markete fırıncının sattığı ekmeğin değerini de hesaba katmış oluruz.
- Bu durum Şekil 5.2'de özetlenmektedir. Çiftçi ürünü yetiştirmekte, bu ürüne yaptığı eklenti için bir değer biçmekte ve bu çiftçi için ürünün katma değeri olmaktadır. Çiftçi ürününü bu değeri dikkate alarak değirmenciye satacaktır. Aynı şekilde değirmencide buğdayı un haline dönüştürürken bir değer katmakta ve bunun için belirlediği katma değeri ilk buğdayın fiyatına ekleyerek fırıncıya satmaktadır. Fırıncı bir takım işlemlerle unu ekmeğe haline getirdiğinde, bir üretim yaptığından dolayı, bunu perakendeci olan markete satarken katma değerini ekleyecektir. Market te bunu nihai tüketiciye satarken yaptığı hizmet nedeniyle belirleyeceği katma değeri ekleyecektir. Ulaşılan fiyat, aslında katma değerler toplamından başka bir şey değildir. Diğer bir ifadeyle, bir ürünün piyasa fiyatı onun katma değerleri toplamına eşittir.

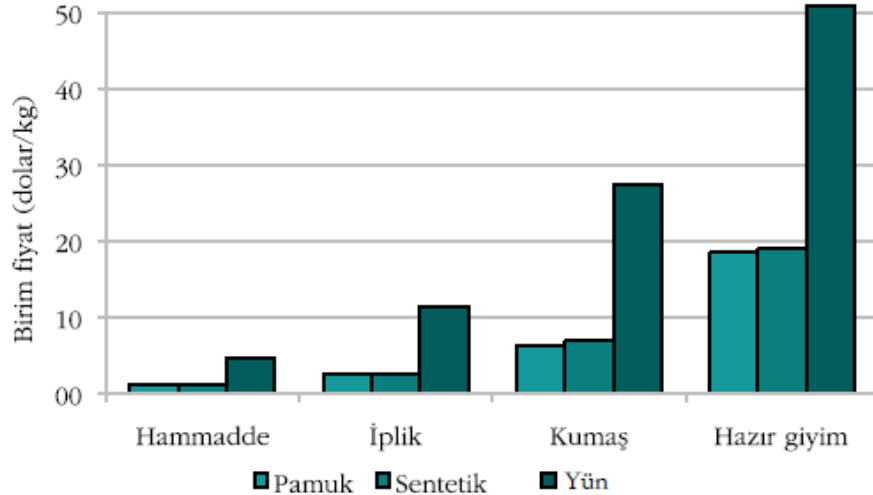
Şekil 5.2: Ekmeğin nihai mal oluncaya kadar geçirdiği aşamalar

Şekil 5.1. Üretim zinciri

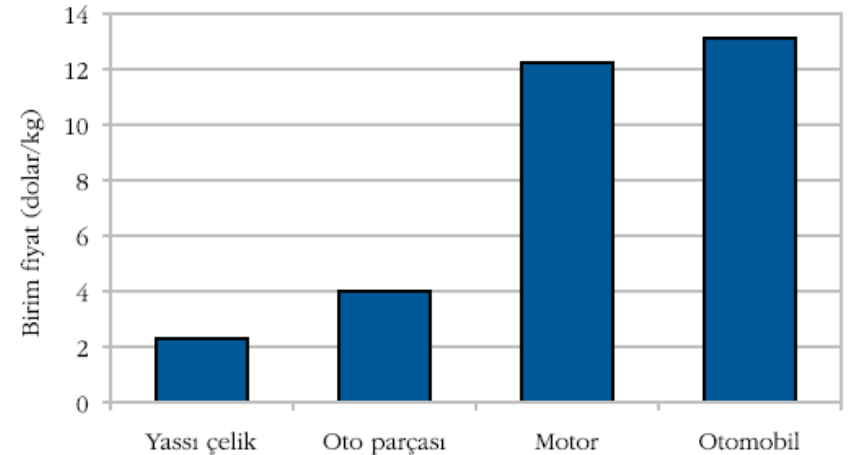

Katma Değer Kavramı

Şekil 5.2. Tekstil/giyim eşyası üretim zincirinde katma değer (2005-2007 ortalama birim fiyatlar)

Şekil 5.3. Otomobil üretim zincirinde katma değer (2005-2007 ortalama birim fiyatlar)

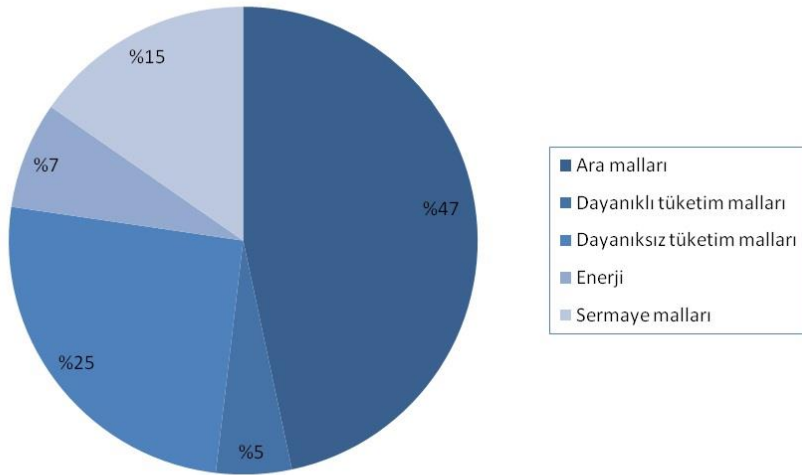
BEC	İthalat (CIF)							
Toplam	20 621	100,0	20 585	100,0	187 625	100,0	179 681	100,0
Sermaye (yatırım) malları	3 072	14,9	2 971	14,4	26 822	14,3	26 323	14,7
Ara (ham madde) malları	14 835	71,9	15 131	73,5	137 891	73,5	131 620	73,3
Tüketim malları	2 673	13,0	2 448	11,9	22 303	11,9	21 388	11,9
Diğer	41	0,2	35	0,2	509	0,3	349	0,2

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

ISIC: Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması

BEC: Geniş Ekonomik Grupların Sınıflaması

Ana Sanayi Gruplarına Göre Mallar (2012)

Yatırım (sermaye) malları

Yatırım (sermaye) malları (taşımacılık araçları hariç)
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri

Ara (Hammadde) mallar

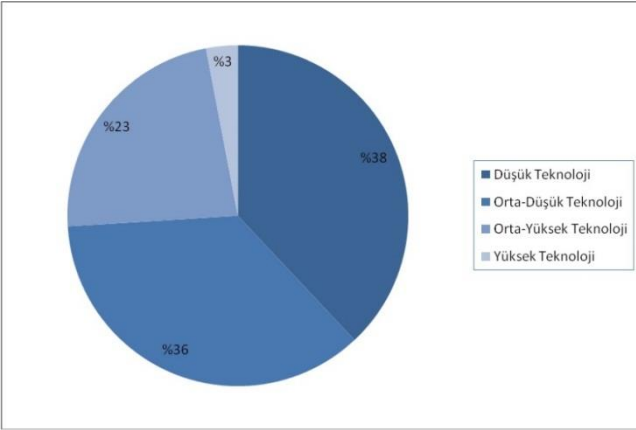
Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar
Yatırım mallarının aksam ve parçaları
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar

Tüketim malları

Binek otomobilleri
Dayanıklı tüketim malları
Yarı dayanıklı tüketim malları
Dayanısız tüketim malları
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları
Motor benzini ve diğer hafif yağlar
Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri

Teknoloji Düzeyine Göre (İmalat) Sanayi Malları (2010)

Teknoloji Düzeyine Göre Ürünler (2012)

Teknoloji Kodu	Teknoloji Düzeyi	Nace Rev. 2 İmalat Sanayi Sınıflandırması	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer*	Üretim Değeri
Düşük Teknoloji (DT)			62,9	54,2	38,9	40,8
10	DT	Gıda ürünlerinin imalatı	13,0	13,1	11,7	15,2
11	DT	İçeceklerin imalatı	0,2	0,4	1,4	1,1
12	DT	Tütün ürünleri imalatı	0,0	0,2	1,0	0,7
13	DT	Tekstil ürünlerinin imalatı	6,6	11,6	8,9	8,5
14	DT	Giyim eşyalarının imalatı	16,6	14,2	6,6	6,4
15	DT	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	2,2	1,8	0,9	0,9
16	DT	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı	7,2	2,4	1,5	1,4
17	DT	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	0,7	1,6	2,1	2,1
18	DT	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	3,7	1,8	1,2	1,0
31	DT	Mobilya imalatı	10,3	5,3	2,4	2,0
32	DT	Diğer imalatlar	2,5	1,7	1,2	1,5
Orta Düşük Teknoloji (ODT)			27,5	26,5	30,9	32,4
19	ODT	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0,1	0,3	1,8	4,2
22	ODT	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	5,3	5,6	5,8	5,2
23	ODT	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	4,4	6,7	8,0	5,9
24	ODT	Ana metal sanayii	0,8	3,5	8,1	11,3
25	ODT	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	15,0	8,8	6,1	5,2
33	ODT	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2,1	1,5	1,1	0,6
Orta Yüksek Teknoloji (OYT)			9,2	17,4	25,7	23,8
20	OYT	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1,3	2,2	4,8	5,1
27	OYT	Elektrikli teçhizat imalatı	2,2	4,1	5,8	5,4
28	OYT	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	4,0	5,5	5,2	4,0
29	OYT	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	1,3	4,7	8,1	8,3
30	OYT	Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,3	1,0	1,8	1,0
Yüksek Teknoloji (YT)			0,3	1,9	4,5	3,0
21	YT	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	0,1	1,0	3,0	1,7
26	YT	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	0,2	0,8	1,5	1,3
Genel Toplam			100	100	100	100

Tablo 5: İmalat Sanayinin Yatırım, Üretim ve Katma Değerinin Sektörel Dağılımı (1990-1997 Dönemi Ortalaması) ⁽¹⁾

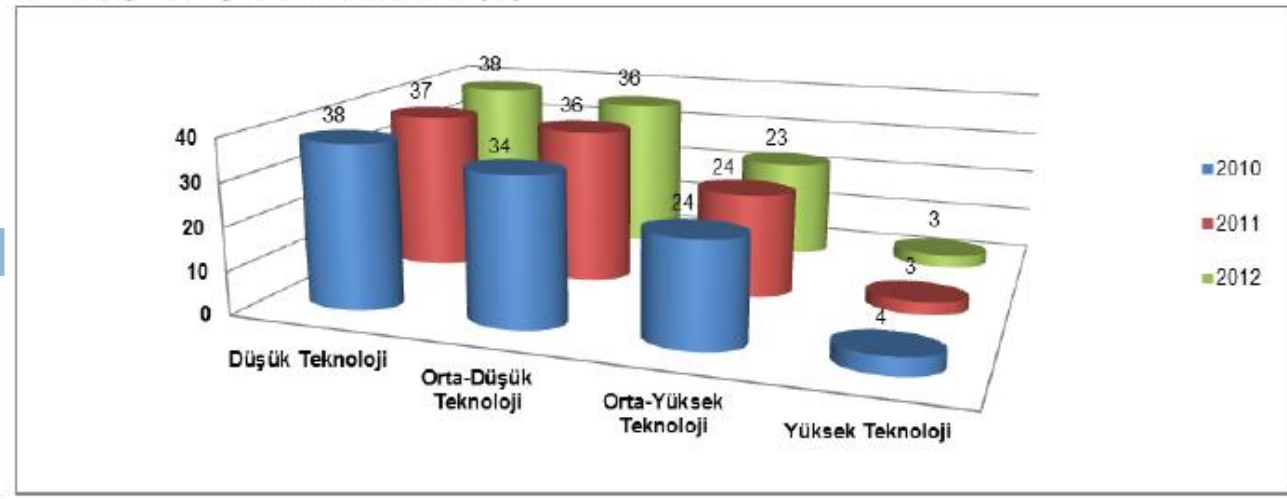
(Yüzde)

Sektörler	Yatırım	Üretim	Katma Değer
Yüksek Teknoloji			
Havacılık ve Uzay
Bilgisayar ve Büro Makinaları	0,03	0,07	0,05
Elektronik-Haberleşme	1,76	2,32	2,65
İlaç	1,95	2,12	2,71
Orta-Yüksek Teknoloji			
Mesleki, Bilim ve Ölçüm Aletleri	0,54	0,40	0,47
Taşıt Araçları	8,98	6,93	6,17
Elektrikli Makinalar	2,91	2,59	2,67
Kimyasallar (İlaç Hariç)	5,50	7,01	7,41
Diğer Taşıt Araçları	0,17	0,23	0,31
Elektriksiz Makinalar	3,71	4,49	4,55
Orta-Düşük Teknoloji			
Lastik ve Plastik Ürünleri	5,33	3,12	3,29
Gemi Yapımı	0,17	0,18	0,30
Diğer İmalat	0,38	0,25	0,29
Demir- Çelik Dışı Metaller	1,04	1,52	1,27
Metallik Olmayan Mineraller	11,05	5,22	7,28
Metal Eşya	4,48	3,10	3,28
Petrol Rafinerileri	3,87	11,79	14,71
Demir-Çelik	11,56	7,96	6,03
Düşük Teknoloji			
Kağıt ve Basım	4,31	3,41	3,39
Dokuma ve Giyim	21,06	17,84	16,03
Gıda, İçki ve Tütün	10,03	18,30	16,14
Orman Ürünleri	1,24	1,21	1,08

Kaynak: DIE imalat sanayi istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

(1) Toplam imalat sanayii yatırımları, üretimi ve katma değeri içerisindeki yüzde paylar

Teknoloji Düzeyine Göre Ürünler (%)

Teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi ürünleri dış ticareti, Eylül 2014

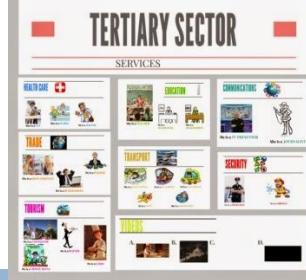
(Milyon ABD \$)

Teknoloji yoğunluğu	Eylül				Ocak-Eylül			
	2013		2014		2013		2014	
	Değer	(%)	Değer	(%)	Değer	(%)	Değer	(%)
İhracat (FOB)								
Toplam imalat sanayi	12 210	100,0	12 822	100,0	105 029	100,0	111 100	100,0
Yüksek teknolojlili ürünler	401	3,3	430	3,4	3 407	3,2	3 636	3,3
Orta yüksek teknolojlili ürünler	3 945	32,3	4 100	32,0	32 639	31,1	35 052	31,5
Orta düşük teknolojlili ürünler	3 556	29,1	3 428	26,7	33 147	31,6	33 178	29,9
Düşük teknolojlili ürünler	4 308	35,3	4 865	37,9	35 836	34,1	39 235	35,3
İthalat (CIF)								
Toplam imalat sanayi	16 030	100,0	15 947	100,0	146 865	100,0	138 977	100,0
Yüksek teknolojlili ürünler	2 044	12,8	2 227	14,0	17 675	12,0	19 106	13,7
Orta yüksek teknolojlili ürünler	6 743	42,1	6 533	41,0	59 862	40,8	58 381	42,0
Orta düşük teknolojlili ürünler	4 981	31,1	5 063	31,7	50 523	34,4	42 097	30,3
Düşük teknolojlili ürünler	2 262	14,1	2 124	13,3	18 805	12,8	19 393	14,0

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplam vermeyebilir.

Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürün Grupları Sınıflaması OECD tarafından ISIC Rev.3 Sınıflaması baz alınarak hazırlanmıştır.

Hizmet

- **Hizmet:** mal gibi maddi/fiziksel özelliği olmayan ancak isteklerimizi tatmin etmede kullandığımız, zihinsel veya fiziksel üretilen veya organize edilen faaliyetlerdir. emeği içerir.
- Ör: Kuaförde saç tıraşı, musluk tamiri, hastanede bakım, lokanta yemeğinin hazırlanması, sokaktaki satıcı, konserde eğlence, avukata danışmanlık, otelde konaklama
- Hizmet Sektörü danışmanlık, mühendislik, ulaştırma, yazılım, sağlık, eğitim, kişisel bakım gibi birçok hizmeti içerir.
- **Hizmetlerin özellikleri:**
- Hizmetlerin herhangi bir fiziksel özelliği yoktur.
- Elle tutulamaz, bir faaliyet veya süreçtir.
- Üretimi ve tüketimi eş zamanda ve mekan gerçekleşir (üretici ve tüketici yüzyüze)
- üretildiği anda tükenirler
- Saklanma/stoklanabilme özellikleri yoktur
- Mülkiyeti/sahiplik de bir başkasına devredilemez
- **Hizmetler - Hizmet sektörü/Servis Sektörü - Hizmet endüstrisi**

Mallar

Sektörlere göre Mal ve hizmetler

Tarım ve ormancılık

Tarım ve hayvancılık

Ormancılık ve tomrukçuluk

Balıkçılık

Madencilik ve taşocakçılığı

Maden kömürü, linyit ve turb

Hampetrol ve doğalgaz

Metal cevherleri

Taşocakçılığı ve diğer madencilik

İmalat Sanayi

Gıda ürünleri ve içecek

Tütün ürünleri

Tekstil ürünleri

Giyim eşyası

Deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı

Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)

Kağıt ve kağıt ürünleri

Basım ve yayım; plak, kaset vb.

Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar

Kimyasal madde ve ürünler

Plastik ve kauçuk ürünleri

Metalik olmayan diğer mineral ürünler

Ana metal sanayi

Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)

Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat

Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları

Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekine ve cihazlar

Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları

Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat

Motorlu kara taşıtı ve römorklar

Diğer ulaşım araçları

Elektrik, gaz ve su

Sektörlere göre dış ticaret, Eylül 2014

(Milyon ABD \$)

Sektörler	Eylül				Ocak-Eylül			
	2013		2014		2013		2014	
ISIC, Rev.3	Değer	(%)	Değer	(%)	Değer	(%)	Değer	(%)
İhracat (FOB)								
Toplam	13 060	100,0	13 660	100,0	112 373	100,0	118 542	100,0
Tarım ve ormancılık	418	3,2	449	3,3	3 786	3,4	3 962	3,3
Balıkçılık	20	0,2	28	0,2	188	0,2	255	0,2
Madencilik ve taşocakçılığı	340	2,6	291	2,1	2 903	2,6	2 609	2,2
İmalat	12 210	93,5	12 822	93,9	105 029	93,5	111 100	93,7
Diğer	72	0,6	70	0,5	467	0,4	615	0,5

GSYH'daki Paylar (%)	2014
Tarım Sektörü	8,8
Sanayi Sektörü	32,9
Hizmetler Sektörü	59,1

Hizmetler

Toptan ve perakende ticaret

Atık ve hurdalar

Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri

Diğer iş faaliyetleri

Diğer sosyal ve kişisel hizmetler

Eğlence, kültür ve sporla ilgili faaliyetler

Diğer hizmet faaliyetleri